

LAGUTSKOTTETS BETÄNKANDE nr 22/1982-83 med anledning av ltm Roald Karlssons m.fl.hemställningsmotion till landskapsstyrelsen om åtgärder för att självstyrelsedagen i största möjliga utsträckning skall vara betald fridag.

Landstinget har inbegärt lagutskottets yttrande med anledning av ovan nämnda hemställningsmotion. Utskottet får med anledning härav vördsamt anföra följande.

Genom bestämmelserna i landskapslagen om Ålands självstyrelsedag (26/76) skall den 9 juni högtidlighållas som Ålands självstyrelsedag. Den 9 juni 1922 sammanträdde ett lagenligt valt landsting för Åland till sitt första sammanträde. Det har på grund härav ansetts vara av avgörande betydelse att Ålands egen "nationaldag" skall högtidlighållas just detta datum varje år.

Frågan om på vilket sätt, i vilken omfattning och i någon mån även om på vilken veckodag självstyrelsedagen skall högtidlighållas, har vid flera tillfällen under det senaste decenniet behandlats i landstinget. Till detta betänkande fogas ett beskrivande sammandrag av alla de behandlingsomgångar och förslag som förevarit i ärendet. Huvudproblemen syns ha varit

- 1) landstingets behörighet att lagstifta om rätten till betald fridag på självstyrelsedagen för andra än landskapets och kommunernas anställda om självstyrelsedagen infaller på en dag som annars skulle vara arbetsdag,
- 2) ändamålsenligheten av att lagstiftningsvägen överhuvudtaget inrätta självstyrelsedagen som en betald fridag, och
- 3) den problematik som uppstår därigenom att stora grupper åländska arbetstagare uppenbarligen inte alls skulle kunna komma att omfattas av lagstiftningen om självstyrelsedagen som en betald fridag.

Gällande landskapslag om Ålands självstyrelsedag tillerkänner alltså endast landskapets anställda rätt till fridag med lön den 9 juni respektive landskapets och kommunernas anställda rätt till förhöjd lön såsom för arbete på söndag om arbete måste utföras nämnda dag. Detta förhållande uppfattas inte som rättvist av övriga grupper åländska arbetstagare som varken har ledig dag eller får förhöjd lön för arbete den 9 juni. I stället för att utgöra en särskild nationell högtidsdag för det autonoma Åland har därför självstyrelsedagen av många kommit att ses som ett irritationsmoment.

Utskottet har under vissa förutsättningar i princip förhållit sig positivt till motionen. En första förutsättning är att behörighetsproblematiken verkligen kan anses löst, vilket dock mot bakgrunden av HD:s utlåtande 4.4 1978 kan anses åtminstone sannolikt. En andra förutsättning är att såväl statens anställda på Åland som de åländska sjömännen skall kunna inkluderas inom en förnyad lagstiftning om Ålands självstyrelsedag. Under

sådana villkor har utskottet ansett att landskapsstyrelsen till landstinget skulle inkomma med en framställning som skulle göra självstyrelsedagen till betald fridag för alla som kan, praktiskt som formellt, innefattas i landskapets lagstiftningsbehörighet. Detta betyder alltså att lagutskottet återhämtat vad stora utskottet skrev i betänkandet av den 21 mars 1979. Landskapsstyrelsen bör nu grundligt bearbeta den här problematiken i dess helhet dels genom nya förhandlingar med arbetsgivarna och arbetstagarna inom de landbaserade näringarna, dels genom förhandlingar med parterna inom sjöfartsnäringen och dels slutligen, för de statsanställdas och de kyrkligt anställdas vidkommande, genom förhandlingar med vederbörande organ i riket. Resultatet av dessa förberedelser och förhandlingar skulle sedan ligga till grund för den nya lagframställningen. Utskottet har dock inte bundit denna nya lagframställning vid den absoluta förutsättningen att alla dessa ifrågavarande arbetstagargrupper måste inkluderas i den kommande lagen. Men, som också framgår av motionens kläm, landskapsstyrelsen bör eftersträva att få med i den nya lagen så stora arbetstagargrupper som behörigheten och de reella förutsättningarna överhuvudtaget medger. För de arbetstagargruppers del som faller utanför behörighetsramarna eller som eljest inte trots allt har kunnat inkluderas i lagstiftningen, emotser utskottet att landskapsstyrelsen skall redovisa för landstinget för de åtgärder som vidtagits.

För de statsanställda del utgår utskottet från att frågan skall kunna lösas genom förhandlingar mellan landskapsstyrelsen och vederbörande instanser i Helsingfors. Om inte sådana förhandlingar skulle leda till positivt resultat, har utskottet diskuterat alternativet med en lagmotion i ärendet direkt från landstinget till riksdagen. En dylik rikslag borde kunna utformas med det nya åländska motsvarande lagförslaget som förebild och förslaget till rikslag borde i så fall behandlas i landstinget samtidigt med förslaget till landskapslag i ämnet.

Lagutskottet har slutligen uppehållit sig vid den sidan av denna problematik som kan komma till synes om inte landskapsstyrelsens och landstingets ansträngningar att vidga kretsen av arbetstagare, som skulle komma i åtnjutande av förmånen på ett eller annat sätt den 9 juni, skulle leda till något verkligt resultat. Utan att önska föregripa en situation eller ett avgörande i framtiden, har det i alla fall förefallit utskottet mest ändamålsenligt i ett sådant fall att försätta alla arbetstagare i samma situation så att alltså högtidlighållandet av Ålands självstyrelsedag kunde ske på lika villkor för alla eller för flertalet arbetstagare. Den nuvarande situationen med endast vissa grupper av offentligt anställda som åtnjuter de bästa förmåner under en för alla ålänningar lika värdefull högtidsdag, måste anses otillfredsställande.

Med hänvisning till det ovan anförda får utskottet vördsamt föreslå

att Landstinget hos landskapsstyrelsen hemställer om åtgärder i syfte att åstadkomma en sådan revision av lagstiftningen om Ålands självstyrelsedag att största möjliga antal arbetstagare kommer i åtnjutande av samma förmåner då självstyrelsedagen högtidlighålls.

Mariehamn den 5 april 1983.

På lagutskottets vägnar:

Jan-Erik Lindfors
ordförande

Lars Ingmar Johansson
sekreterare.

Närvarande i utskottet: ordf. J.-E.Lindfors, v.ordf. Eriksson samt ledamöt.
Roald Karlsson, Sune Carlsson och Olof M. Jansson.

Den första framställningen med förslag till landskapslag om Ålands självstyrelsedag överlämnades till landstinget år 1973. Framställningen förkastades emellertid av landstinget. I lagutskottets betänkande av den 23 april 1974 med förslag om lagförslagets förkastande ingick också en hemställningskläm med begäran om utredning av möjligheterna att i kollektivavtalen införa bestämmelser om självstyrelsedagen som betald fridag i landskapet.

Den andra framställningen i ärendet överlämnades till landstinget den 1 december 1975 och av denna framställning framgick att Ålands Arbetsgivarförening hade önskat förlägga självstyrelsedagen till den lördag, som infaller närmast intill den 9 juni medan Ålands Fackliga Platsorganisation intet hade att eninra mot att självstyrelsedagen alltid skulle infalla den 9 juni. Organisationen förutsatte dock att självstyrelsedagen, då den inföll på normal arbetsdag, skulle utgöra en betald fridag. Landskapsstyrelsen föreslog i sin framställning att självstyrelsedagen alltid borde högtidlighållas den 9 juni men att dagen, om den inföll på en vardag, skulle vara betald fridag endast för landskapets och kommunernas anställda. Landskapsstyrelsen ansåg uttryckligen, att det ej skulle falla inom landskapets behörighetsområde att förordna att arbetena inom den privata och statliga sektorn allmänt skulle inställas på självstyrelsedagen. Det skulle bli beroende av avtal mellan vederbörande arbetstagare och arbetsgivare om dagen skulle bli en fridag och om hänför i så fall skulle erläggas betalning. Däremot ansåg landskapsstyrelsen det falla inom landstingets behörighet att stifta sådan landskapslag om Ålands självstyrelsedag att butiker och andra dylika rörelser samt kontor skulle hållas stängda för allmänheten den dagen. Landskapsstyrelsen utgick i den framställningen uppenbarligen från att anställda vid handels- och andra rörelser samt affärskontor eventuellt kunde anses skyldiga att antingen arbeta inom företaget under självstyrelsedagen eller också arbeta in dagen under en eljest ledig dag, t.ex. en lördag. Lagutskottet omfattade emellertid inte landskapsstyrelsens tankegångar utan poängterade uttryckligen i sitt betänkande att det skulle "vara ändamålsenligt att försöka åstadkomma största möjliga likhet mellan olika arbetstagargrupper...." Lagutskottet omdisponerade därför lagframställningen så att självstyrelsedagen om den inföll på annan vardag än söckenlördag, skulle hållas såsom en arbetsfri dag för alla anställda hos landskapet och kommunerna. Dagen skulle dock inte anses såsom en betald fridag, utan de anställda skulle, om dagen inte inföll på lördag eller söndag, arbeta in de sålunda fria arbetstimmarna under annan tid. Lagutskottet uttalade sedan förhoppningen att exemplet med den 9 juni som en arbetsfri men icke betald fridag småningom skulle leda till sådana överenskommelser också inom den privata sektorn, att dagen helt eller delvis skulle bli en fridag som på annat sätt

S.K.

skulle ersättas arbetsgivaren. Stora utskottet omfattade enhälligt - med begagnande av det s.k. korta formuläret - lagutskottets betänkande. Landstinget antog lagförslaget den 17 januari 1976. Eftersom emellertid i lagen hade intagits ett stadgande om högtidsflaggning enligt internationellt bruk den 9 juni på alla i landskapet hemmahörande fartyg, ansåg republikens president att landstinget hade överskridit sin lagstiftningsbehörighet och lagen förordnades förfalla.

Den 15 april 1976 lade landskapsstyrelsen fram ett nytt lagförslag som byggde på den tidigare av landstinget antagna landskapslagen i ärendet. Lagutskottet avgav ett kort tillstyrkande betänkande som omfattades av stora utskottet. Landstinget antog lagförslaget, den nugällande landskapslagen om Ålands självstyrelsedag.

Den 10 november 1977 överlämnade landskapsstyrelsen en framställning med förslag om ändring av 3 § i lagen och om fogande till lagen av en ny 3a §. Ändringen och tillägget gick ut på att självstyrelsedagen skulle bli en betald fridag för landskapets och kommunernas anställda. Landskapsstyrelsen ansåg det "olyckligt att lagen om Ålands självstyrelsedag skall ge anledning till irritation bland landskapets och kommunernas anställda". Övriga kategorier anställda inom olika sektorer i landskapet berördes inte överhuvudtaget i landskapsstyrelsens framställning. Lagutskottet noterade i sitt betänkande över framställningen att "självstyrelsedagens firande i den form varom stadgas i landskapslagen om Ålands självstyrelsedag icke på alla håll inom landskapet rönt det positiva mottagande lagen syftat till". Lagutskottet antecknade också "det faktum att landstingets lagstiftningsbehörighet är begränsad så att den privata sektorn inte blir berörd av landstingets lagstiftningsåtgärder". Lagutskottet omfattade inte förslaget till den del självstyrelsedagen skulle utgöra en på lag grundad betald fridag även för kommunernas anställda. Arbetet på de kommunala arbetsplatserna skulle dock vara inställt på självstyrelsedagen. Arbetstagare i kommunal tjänst eller i kommunalt arbete som utför arbete på självstyrelsedagen är berättigad till förhöjd lön. Landstinget omfattade lagutskottets förslag.

Den 5 december 1978 förelade landskapsstyrelsen ett nytt, fullständigt förslag till landskapslag om Ålands självstyrelsedag. Detta lagförslag hade som målsättning att tillerkänna självstyrelsedagen så långt det var möjligt samma status som självständighetsdagen. Lagförslaget innefattade anställda vid landskapets och kommunernas ämbetsverk, skolor, inrättningar och andra arbetsplatser ävensom enskildas företag, inrättningar och andra arbetsplatser. Bestämmelserna i lagen skulle också gälla anställda ombord på åländska fartyg

om fartyget vid någon tidpunkt under självstyrelsdagsdygnet skulle anlöpa eller ligga i åländsk hamm. Landskapsstyrelsens ändrade inställning till den utvidgade lagstiftningsbehörigheten, motiverades med en passus ur Högsta domstolens utlåtande över den förut nämnda ändringen av landskapslagen om Ålands självstyrelsedag. Landskapsstyrelsen hade också i oktober 1978 hållit ett möte med representanter för arbetsmarknadsorganisationerna. Lagutskottet avgav över denna femte framställning i ärendet ett rätt utförligt utlåtande. Utskottet konstaterade beträffande lagstiftningsbehörigheten att frågan trots allt inte kunde anses klarlagd men att en positiv tolkning av behörighetsproblematiken dock inte var utesluten. Utskottet hörde många sakkunniga och skrev i betänkandet: "Enighet har rätt om att självstyrelsedagen icke bör vara en fridag som senare skall arbetas in ävensom om att alla de arbetstagare, som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med Åland eller med högtidlighållandet av Ålands självstyrelsedag i princip bör behandlas lika och att bäst skulle vara om alla arbetstagargrupper i detta avseende skulle vara jämställda. Detta har varit ett huvudargument. Rätten såsom sådan till en betald fridag har däremot avsevärt mindre poängterats." Lagutskottet antecknade speciellt den särproblematik som sjöfarten kunde anses representera. Enligt landskapsstyrelsens då föreliggande förslag skulle i stort sett endast de på färjorna anställda komma att beröras av självstyrelsedagens högtidlighållande. Vidare noterade lagutskottet att också andra grupper av arbetstagare skulle komma att stå utanför lagen antingen direk såsom t.ex. beträffande anställda av staten eller församlingarna eller indirekt såsom t.ex. jordbrukare och fiskare. Lagutskottet föreslog att självstyrelsedagen skulle flyttas till den andra söndagen i juni.

Lagutskottets förslag omfattades emellertid inte av stora utskottet som den 21 mars 1979 föreslog att landstinget måtte förkasta framställningen med bl.a. följande motivering: "Vid diskussionen har framkommit, att det enligt alla utskottsledamöters mening vore det lyckligaste, om den 9 juni skulle kunna firas som Ålands självstyrelsedag, utan att därmed skapas ojämlikhet och därmed följande irritation till följd av att inte alla arbetsgivare kan åläggas att erlægga åt sina anställda lön för denna fridag, om den infaller på dag som eljest vore arbetsdag. Speciellt sjömännens läge vid lagregleringen av denna fråga är inte uttömmande klarlagt. För vidare utredning härav, och för sondering av möjligheterna att ernå en lösning varom landstingsgrupperna kunde enas så att frågan om Ålands självstyrelsedag inte längre skulle behöva framstå som en utpräglad politisk stridsfråga utan bli en samförståndsfråga, samt ytterligare emedan lagutskottets förslag innehåller en lösning av frågan som i grunden avviker från framställningen, har stora utskottet efter omröstning beslutat föreslå att framställningen måtte förkastas. Utskottet förut-

sätter att landskapsstyrelsen efter erforderlig ytterligare beredning av ärendet inkommer med ny framställning i sådan tid, att lagändringen hinner träda i kraft före den 9 juni 1980, då denna dag härnäst infaller på en vardag."

JEL/5.4 1983.